

Sustainability Reporting Future Study Using Scenario Planning Approach

Mohamad Kashanipour*

Associate Professor, Farabi Campus University of Tehran, Qom, Iran,
(Corresponding author), kashanipour@ut.ac.ir

Mohammad Reza Fathi

Assistant Professor, Farabi Campus University of Tehran, Qom, Iran
(reza.fathi@ut.ac.ir)

Omid Faraji

Assistant Professor, Farabi Campus University of Tehran, Qom, Iran
(omid_faraji@ut.ac.ir)

Mohamad Rahmani

Ph.D. Student, Farabi Campus University of Tehran, Qom,
[Iran\(Mrahmani71@ut.ac.ir\)](mailto:Iran(Mrahmani71@ut.ac.ir)

Abstract:

The economic, social and environmental implications of corporate activity have made sustainability reporting one of the challenging topics of accounting research. Given the impact of sustainability reporting on the continuity of future corporate activity, the present study was conducted as Sustainability Reporting Future Study Using Scenario Planning Approach. This study is mixed based on data. The present study was conducted in 1398. Initially, factors affecting sustainability reporting were extracted by reviewing the research background and interviewing 29 academic and professional experts. From 45 extracted factors, 20 factors were identified as significant factors based on expert questionnaire. Then, three factors were identified using cross-effects impact analysis and Mic Mac: legal requirements, climate and environmental crises, and the existence NGO as key drivers affecting future of sustainability reporting. Finally, according to the experts' opinions, four scenarios for the future of sustainability reporting were formulated and suggestions were made for each other.

Keywords: Sustainability, Future Study, Driver, Scenario Planning.

Copyrights

This license only allowing others to download your works and share them with others as long as they credit you, but they can't change them in any way or use them commercial.

آینده پژوهی گزارشگری پایداری با به کارگیری رویکرد سناریونویسی

محمد کاشانی پور^{۱*} محمدرضا فتحی^۲ امید فرجی^۳ محمد رحمانی^۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱۲

چکیده

پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی فعالیت شرکت‌ها گزارشگری پایداری را به عنوان یکی از موضوعات چالش برانگیز تحقیقات حسابداری مطرح ساخته است. با توجه به تأثیر گزارشگری پایداری بر تداوم فعالیت آتی شرکت‌ها، پژوهش حاضر با عنوان آینده‌پژوهی گزارشگری پایداری با به کارگیری رویکرد سناریونویسی صورت گرفته است. روش پژوهش بر مبنای نوع داده، ترکیبی است. پژوهش حاضر در سال ۱۳۹۸ انجام شده است. ابتدا با بررسی پیشینه پژوهش و مصاحبه با ۲۹ نفر از خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای، عوامل مؤثر بر گزارشگری پایداری استخراج گردید. از بین ۴۵ عامل استخراج شده تعداد ۲۰ عامل بر اساس پرسشنامه خبره‌سنجی به عنوان عوامل معنادار شناسایی شدند. در ادامه با استفاده از پرسشنامه تحلیل اثرات متقاطع و نرم افزار میک سه عامل: الزامات قانونی، بحران‌های آب و هوایی و زیست-محیطی و وجود گروه‌های حمایت از محیط‌زیست به عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر آینده گزارشگری پایداری انتخاب شدند. در نهایت بر اساس نظرات خبرگان ۴ سناریو برای آینده گزارشگری پایداری تدوین شده و پیشنهاداتی در راستای هر کدام ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: گزارشگری پایداری، آینده پژوهی، نیروی پیشران، سناریونویسی.

^۱ دانشیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) ،
kashanipour@ut.ac.ir

^۲ استادیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران (reza.fathi@ut.ac.ir)

^۳ استادیار، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران (omid_faraji@ut.ac.ir)

^۴ دانشجوی دکتری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران،
(Mrahmani71@ut.ac.ir)

۱-مقدمه

امروزه توجه به مسائل اجتماعی، اخلاقی و زیست محیطی در مجاورت مسائل اقتصادی برای ذینفعان شرکت با اهمیت شده است. پایداری کسب و کار در حوزه مسائل مرتبط به مسئولیت اجتماعی، محیطی و حاکمیت شرکتی توجه ویژه‌ای در دنیا یافته است (رضایی، ۲۰۱۶، ص ۴۹، رضایی و همکاران، ۲۰۲۰). افزایش جمعیت جهان و در پی آن افزایش تقاضا برای منابع طبیعی، گرم شدن کره زمین، مدیریت پسماند یا نابرابری های اجتماعی فقط برخی از اصلی ترین چالش‌های پایداری است که جامعه باید طی سال‌های آینده با آن روبرو شود. از زمان اعلام اهداف توسعه پایدار توسط سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵، این چالش‌ها به سرعت در برنامه‌های دولت‌ها، شرکت‌ها و نهادهای عمومی برجسته شده است و سازمان‌ها و ذینفعان بدنبال هدف صرف در دستیابی به حداکثر کردن منافع اقتصادی نیستند. در نتیجه با توجه به نگرانی روزافزون مردم در مورد تأثیرات اجتماعی و زیست محیطی، طراحی و اجرای مدل‌های توسعه پایدار به یک موضوع مهم در سازمان‌ها تبدیل شده است (یانز و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۵۷).

بنگاه‌های اقتصادی به دلیل داشتن منابع مالی، فناوری و مدیریتی، مسئولیت اصلی پیشرفت در مدل‌های توسعه پایدار^۱ را بر عهده دارند. با این حال، همه بازیگران جامعه به ویژه آنهایی که قدرت و نفوذ دارند، باید در تحقق اهداف مذکور سهیم باشند (یانز و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۵۷). نیاز جامعه به اطلاعات موجب پیدایش و تکامل گزارشگری پایداری شده است. در این راستا ذینفعان بر سازمان‌ها فشار آورده‌اند تا اطلاعات اجتماعی و زیست محیطی بیشتری را افشا کنند. در طرف مقابل نیز سازمان‌ها به منظور حفظ منافع خود سعی دارند به توضیح اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی فعالیت‌های خود و نحوه برخورد با آنها بپردازند (ویلیرس و مارون، ۲۰۱۸، ص ۶۱). لیکن حسابداری و گزارشگری مالی سنتی به اندازه کافی نمی‌تواند نیازهای اندازه‌گیری اثرات محیطی و اجتماعی فعالیت‌های سازمانی را برآورده سازد و نیاز به گزارشگری گسترده‌تر در سازمان‌ها احساس می‌شود (معصومی و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۹۶). در پی چنین تقاضایی، چارچوب‌های افشای اطلاعات پایداری به وجود آمدند تا سازمان‌ها بتوانند ادعا کنند افشای آنها با بهترین روش‌ها مطابقت دارد که ابتکار گزارشگری جهانی^۲ به عنوان مهم‌ترین ارائه دهنده چارچوب گزارشگری پایداری مطرح گردید (ویلیرس و مارون، ۲۰۱۸، ص ۶۱).

بررسی‌های انجام شده توسط موسسه کی.پی.ام.جی^۳ نشان می‌دهد ۷۵ درصد از ۱۰۰ شرکت برتر جهان از لحاظ درآمدی و ۹۳ درصد از ۲۵۰ شرکت بزرگ از لحاظ اندازه، طی یک روند

¹ Sustainable Development

² Global Reporting Initiative: GRI
3KPMG

صعودی از سال ۱۹۹۳ تا ۲۰۱۸ گزارشگری پایداری را انجام داده‌اند (گزارش موسسه کی.پی.ام.جی^۱). انتشار این گزارش‌ها در برخی کشورها، از الزامات قانونی به شمار می‌رود. در حال حاضر در ایالات متحده آمریکا، هیات استانداردهای حسابداری پایداری^۲ مشغول تدوین استانداردهای حسابداری پایداری است. این هیات در سال ۲۰۱۱ با هدف یکپارچه‌سازی استانداردهای مرتبط با گزارشگری پایداری شرکت‌های بخش عمومی عضو در بورس اوراق بهادار ایالات متحده، تاسیس گردید. در سطح بین‌المللی نیز دستورالعمل‌های منتشر شده توسط موسسه جی.آر.آی راهنمایی برای گزارشگری پایداری ارائه می‌نماید. اما در داخل کشور گزارشگری پایداری چارچوب مدونی نداشته و چنانچه شرکت‌ها فعالیتی در این زمینه انجام داده باشند اغلب آن را در گزارش فعالیت هیات مدیره و یا گزارش تفسیری مدیریت افشا می‌کنند. از طرفی دیگر توجه به بحث مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و آلودگی‌های محیط زیست در کشور و تغییرات محیطی، قانونی و اقتصادی می‌تواند روند گزارشگری پایداری را تحت تاثیر قرار دهد. لذا مسئله اصلی این پژوهش بررسی پیش‌ران‌های کلیدی گزارشگری پایداری و تدوین سناریوهای متفاوت برای آینده گزارشگری پایداری در محیط ایران با توجه به کلیدی‌ترین پیش‌ران‌ها است. با توجه به اینکه ایران در زمره کشورهای در حال توسعه و اقتصادی نوظهور می‌باشد (رضایی و همکاران، ۲۰۲۰) و شرکت‌ها به مرور زمان بر اندازه خود می‌افزایند، دایره ذینفعان شرکت‌ها وسیع‌تر شده و توجهات بیشتری را تقاضا خواهند کرد. همچنین در گذر محیط اقتصادی ایران از دولتی به خصوصی، شرکت‌ها نباید صرفاً نیازهای اطلاعاتی سهامداران عمده خود که عمدتاً نهادهای دولتی و یا وابسته به آن هستند را مورد توجه قرار دهند، زیرا این گروه از سهامداران حتی در صورتی که شرکت‌ها صورت‌های مالی منتشر نکنند نیز قادرند نیازهای اطلاعاتی خود را با دسترسی به منابع اطلاعاتی داخل شرکت‌ها برطرف نمایند. بنابراین صرفاً مخابره اطلاعات کلیشه‌ای مندرج در صورت‌های مالی و سایر گزارش‌ها به طور کامل نیازهای اطلاعاتی ذینفعان شرکت را در حرکت به سمت توسعه پایدار و رفاه اجتماعی برطرف نمی‌کند و اجزاء گزارشگری فعلی اهداف صورت‌های مالی شامل سودمندی برای تصمیم و وظیفه مباشرت مدیریت را به طور اثربخش برآورده نمی‌سازد (محمدی و خوزین، ۱۳۹۶، ص ۳۷۵). در نتیجه توجه به گزارشگری پایداری در سال‌های آتی می‌تواند در ایران به صورت متفاوتی صورت گیرد و سازمان و نهادهای قانون‌گذار و همچنین جامعه تقاضای متفاوتی را نسبت به امروزه از شرکت‌ها خواهند داشت. با توجه به بروز مسائلی مانند افزایش جمعیت، فقر، تهی شدن منابع، آلودگی، خشکسالی، تغییرات جهانی آب و هوا، بیماری‌های خطرناک و ... سازمان‌ها باید در تمام فعالیت‌های خرد و

¹ - http://gallery.cee.kpmg.com/HU/Newsletters/prezi/CSR_Reporting

² - Sustainability Accounting Standard Board: SASB

کلان خود در کنار توجه به سود، جامعه و محیط زیست را نیز در نظر بگیرند تا تلاش سازمان‌ها برای سوددهی مشکلی برای نسل آینده ایجاد نکند. عواملی همچون الزامات و مشوق‌های قانونی (ویسچر، ۲۰۱۶، ص ۱۲۰)، فرهنگ ملی و سازمانی (روزاتی و فاریا، ۲۰۱۹، ص ۱۳۲۳)، بحران‌های آب و هوایی (دارابی و اکبری، ۱۳۹۴، ص ۸۲)، فشارهای گروه‌های خارجی و نهادهای محیط زیست (ولینت و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۱۷)، اندازه شرکت، صنعت و رقابت پذیری (چن و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۲۹۹) و ... می‌توانند از جمله عوامل موثر بر گزارشگری پایداری باشند و آینده آن را تحت تاثیر قرار دهند. لذا شرکت‌ها باید تلاش عمده‌ای در این زمینه داشته و نتایج عملیات خود را به منظور اعلام برخورد مسئولانه سازمان با جامعه و محیط زیست به خارج از سازمان مخابره نمایند که در این راستا از گزارشگری پایداری بهره گرفته می‌شود. همچنین با توجه به اینکه شرکت‌ها باید تمامی اثرات فعالیت‌های خود و نه صرفاً اثرات مالی را در نظر داشته باشند لذا در آینده مجبور خواهند بود به گزارش فعالیت‌های خود در زمینه پایداری روی بیاورند. شرکت‌ها، استانداردها و سرمایه‌گذاران و سرمایه‌گذاران برای مواجهه با چالش گزارشگری پایداری در آینده نیاز به پیش بینی و تدوین راهبردهایی برای بهره‌برداری هرچه بهتر از وضعیت‌های احتمالی دارند. لذا در این پژوهش با شناسایی کلیدی‌ترین پیشران‌های موثر بر گزارشگری پایداری و تدوین سناریوهای مرتبط با آن، سناریوهای متصور آتی گزارشگری پایداری در ایران مشخص می‌گردد.

پژوهش حاضر اولین پژوهشی است که با استفاده از روش آینده‌پژوهی با رویکرد سناریونویسی به بررسی گزارشگری پایداری پرداخته است که تاکنون در ادبیات حوزه پایداری انجام نشده است. در این پژوهش با مرور پیشینه و ادبیات پژوهش پیشران‌های کلیدی شناسایی شده و از طریق مصاحبه و پرسشنامه این پیشران‌ها دسته بندی شده و مبتنی بر مهمترین این پیشران‌ها سناریوهای آتی گزارشگری پایداری در ایران مطرح گردید. تدوین راهبرد متناسب با سناریوهای مختلف از جمله دیگر دستاوردهای این پژوهش هست که می‌تواند در شکل‌گیری چارچوبی جامع برای گزارشگری پایداری بسیار موثر باشد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توسعه پایدار پس از انتشار گزارش "آینده مشترک ما"^۱ توسط کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه^۲ به مفهومی استراتژیک تبدیل شد. این گزارش، توسعه پایدار را به عنوان توسعه‌ای

^۱ Our Common Future

^۲ World Commission on Environment and Development

تعریف کرده است که نیازهای نسل فعلی را برآورده می‌کند بدون آنکه توانایی نسل آینده را برای تأمین نیازها و خواسته‌های آنها مختل سازد. انتشار این گزارش به موازات تقاضای ذینفعان، شرکت‌ها را مجبور کرده است تا اهداف پایداری را در فرآیند مدیریت ادغام کنند. هدف پایداری حفظ همبستگی اجتماعی، حفظ محیط زیست و اطمینان از توسعه اقتصادی به شکلی متعادل است. در حالی که در یک فرآیند مدیریت سنتی، بنگاه‌ها عمدتاً به بعد اقتصادی توجه دارند. با توجه به نگرانی رو به رشد اجتماعی و زیست محیطی، ذینفعان علاقه‌مندند رویکرد بنگاه‌ها را در مدیریت موضوعات پایداری و همچنین پتانسیل آنها برای ایجاد ارزش درک کنند. این تقاضا از جانب ذینفعان در واقع اهمیت تحقق مسئولیت یک بنگاه را در قبال ۳ جنبه اقتصاد، جامعه و محیط زیست افزایش داده که در قالب گزارشگری پایداری منعکس می‌شود (لاسکار، ۲۰۱۹، ص ۲). گزارش پایداری گزارشی است که توسط یک شرکت یا سازمان در مورد اثرات اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی ناشی از فعالیت‌های روزمره آن منتشر می‌شود. همچنین گزارش پایداری ارزش‌های سازمان و الگوی راهبری آن را ارائه داده و نشان دهنده ارتباط بین استراتژی و تعهد سازمان به اقتصاد پایدار جهانی است (سایت سازمان ابتکار جهانی گزارشگری^۱). لذا می‌توان ادعان داشت ماهیت خلق ارزش در پاسخ به روندهای جهانی مانند تغییرات آب و هوایی و تغییرات فناوری در حال تغییر است. از جمله مواردی که به شدت بر موفقیت شرکت‌ها تأثیر گذار می‌باشد، تأمین نیازهای اطلاعاتی در حال تغییر ذینفعان است. بدین سبب شرکت‌ها به منظور تأمین نیازهای اطلاعاتی ذینفعان به انتشار اطلاعاتی در زمینه اثرات اجتماعی، محیطی و اقتصادی فعالیت خود در قالب گزارش پایداری می‌پردازند (رابینسون و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۴). تئوری‌های مختلفی به نقش شرکت‌ها در جامعه پرداخته‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به تئوری ذینفعان، تئوری مشروعیت و تئوری علامت‌دهی اشاره نمود. طبق تئوری‌های مذکور شرکت در تلاش است تا حوزه پاسخگویی خود را در برابر طیف گسترده‌ای از ذینفعان گسترش داده تا از این طریق مشروعیت بیشتر و به تبع آن مزیت رقابتی بیشتری را در مقایسه با رقبا به دست آورد. شواهد حاکی از افزایش قابل توجه در تعداد شرکت‌هایی است که گزارش پایداری را بر اساس چارچوب طرح‌های گزارشگری جهانی منتشر می‌کنند. با این حال، به نظر می‌رسد در کشورهای توسعه یافته مانند ایالات متحده، آلمان، فرانسه، ژاپن، انگلستان و بسیاری از کشورهای اروپایی میزان گزارشگری پایداری در مقایسه با اقتصادهای نوظهور بسیار زیاد است (لاسکار، ۲۰۱۹، ص ۳). چنین تغییری در انتظارات اطلاعاتی ذینفعان و همچنین تغییر رفتار بنگاه‌های

¹ - <https://www.globalreporting.org/information/sustainability-reporting>

اقتصادی نسبت به تحقق اهداف پایدار، موجب جلب توجه پژوهش‌گران به این حوزه گردیده است.

ولینت و همکاران (۲۰۱۷) و ویسچر (۲۰۱۶) در بررسی‌های خود نشان دادند الزامات قانونی از مهم‌ترین محرک‌های گزارشگری پایداری و عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت‌هاست. دومینیک و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی نشان دادند اندازه شرکت، دیدگاه رسانه‌ها و ساختار مالکیت از مهم‌ترین عوامل موثر بر گزارش‌های پایداری است.

کازی و یار (۲۰۱۷) با بررسی‌های خود در مورد شرکت‌های بورس استانبول به این نتیجه رسیدند آگاهی از GRI مبتنی بر گزارشگری پایداری و کیفیت گزارش‌ها بین شرکت‌ها رو به رشد می‌باشد. کلیچ و کازی (۲۰۱۷) به تعداد روزافزون گزارشگری پایداری اشاره داشته و ساز و کارهای حاکمیت شرکتی، کمیته‌های پایداری، نوع صنعت، اندازه شرکت و سودآوری را از عوامل تعیین کننده گزارشگری پایداری دانستند.

چن و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی نشان دادند مدت مدیریت مدیر عامل از عوامل موثر بر گزارشگری پایداری بوده و این رابطه در بین مدیران متعهد، قوی‌تر است. دایک و همکاران (۲۰۱۹) با استفاده از شواهد بین‌المللی به این نتیجه رسیدند وجود مالکان نهادی بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تاثیر مثبتی دارد.

اولدوئیس و اوور (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی تاثیر تفاوت‌های ایدئولوژیکی اعضای هیات مدیره بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد تفاوت ایدئولوژیکی اعضای هیات مدیره تاثیر منفی و معناداری بر عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها دارد.

در پژوهش‌های داخل کشور، قادرزاده و همکاران (۱۳۹۶) نشان دادند به ترتیب؛ متغیرهای اندازه، اهرم مالی، مالکیت مدیریتی، تمرکز مالکیت، دوگانگی مسئولیت مدیرعامل، تورم، سابقه، سودآوری و استقلال هیات مدیره بیشترین اهمیت را در تبیین افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها دارند.

فخاری و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای نشان دادند افشای اطلاعات راهبری شرکتی در گزارش‌های شرکت‌های ایرانی روند صعودی داشته است؛ در حالی که افشای اطلاعات زیست محیطی و اجتماعی روند متغیری داشته است. از نظر ایشان سطح پایین افشای ابعاد زیست محیطی و اجتماعی در شرکت‌های ایرانی، نشان دهنده شکاف وضعیت موجود از انتظارات خبرگان است.

طالب نیا و همکاران (۱۳۹۷) با کاربردی کردن الگوی دیبلا و الفیومی (۲۰۱۶) و همسو کردن آن با محیط ایران نشان دادند ابتدا نظام اخلاقی اسلامی، در مرحله دوم اصول تجارت

اسلامی، سپس سامانه سود و زیان و در انتها مقررات حسابداری و حسابرسی اسلامی دارای بیشترین میزان اهمیت است.

نتایج پژوهش معصومی و همکاران (۱۳۹۷) بیانگر آن است که متغیرهای اندازه شرکت، نقدینگی، سهامداران نهادی و دوگانگی وظایف مدیرعامل بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها تأثیر معناداری دارند.

پژوهش رضایی و صفری (۱۳۹۸) حاکی از تأثیر معنادار عضویت در گروه‌های تجاری بر گزارشگری پایداری شرکت بود.

عبداله‌زاده و امین (۱۳۹۹) نشان دادند نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتاری ادراک شده، تعهد اخلاقی تأثیر مثبتی بر تمایل به اجرای حسابداری و گزارشگری پایداری دارد.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد عمده پژوهش‌های انجام شده در حوزه گزارشگری پایداری به بررسی تأثیر عوامل مختلف بر این نوع از گزارشگری و همچنین روند گزارشگری پایداری پرداخته‌اند که می‌توان عوامل موثر را به عوامل درون سازمانی و برون سازمانی مطابق جدول شماره ۱ طبقه‌بندی نمود. لازم به ذکر است کلیه پژوهش‌های انجام شده گذشته‌نگر بوده و آینده این حوزه را به منظور برنامه‌ریزی و ارائه راهبرد در نظر نگرفته‌اند. در پژوهش حاضر این خلا مورد توجه بوده و با استفاده از رویکرد سناریونویسی به آینده گزارشگری پایداری پرداخته شد.

جدول ۱: طبقه‌بندی عوامل موثر بر گزارشگری پایداری (مستخرج از پیشینه پژوهش)

عوامل درون سازمانی	عوامل برون سازمانی
اندازه شرکت	الزامات قانونی (ملی یا بین المللی)
دانش و نگرش مدیران شرکت	بحران های آب و هوایی و زیست محیطی
ساختار مالکیت شرکت	وجود گروه های حمایت از محیط زیست
ویژگی های هیات مدیره	مشوق های قانونی (ملی یا بین المللی)
سازوکارهای راهبری شرکتی	فرهنگ ملی کشور(ذینفع محور بودن کشور)
ویژگی های رفتاری مدیران	فشار ذینفعان، نهادهای حرفه ای، رسانه‌ها
نوع صنعت	شاخص های اقتصادی کشور
دانش و نگرش مدیران شرکت	وجود نگرش و الزامات اسلامی
فرهنگ سازمانی	دولتی یا خصوصی بودن اقتصاد
شاخص های عملکردی شرکت	برگزاری همایش ها و انتشار مجلات تخصصی

۳-سوالات پژوهش

با توجه به هدف کلی پژوهش مبنی بر آینده پژوهی گزارشگری پایداری با به کارگیری رویکرد سناریونویسی، سوالات پژوهش به صورت زیر می‌باشند:

- ۱- پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گزارشگری پایداری کدامند؟
- ۲- آینده‌های باورپذیر گزارشگری پایداری کدامند؟
- ۳- با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود در ایران، برای هر کدام از سناریوهای احتمالی چه راهبردهایی باید تدوین شود؟

۴-روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر روش پژوهش، اکتشافی است و با توجه به اینکه در این پژوهش از طریق مطالعه منابع موجود در ادبیات، مصاحبه با خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای و استفاده از پرسشنامه تلاش می‌شود به سوالات پژوهش پاسخ داده شود. بنابراین این پژوهش از منظر گردآوری اطلاعات توصیفی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش خبرگان حرفه‌ای و دانشگاهی گزارشگری پایداری می‌باشد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شده و از اطلاعات ۲۹ نفر از خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای به منظور مصاحبه و تکمیل ۳ مرحله پرسشنامه به شرح جدول ۲ استفاده گردید. انتخاب و مصاحبه با خبرگان در مرحله اول تا جایی انجام شد که پژوهش به اشباع نظری برسد. لازم به ذکر است خبرگان منتخب در مرحله مصاحبه و همچنین ۳ مرحله پرسشنامه یکسان بوده و ویژگی‌های آنها به شرح ذیل می‌باشد.

جدول ۲: اطلاعات جمعیت شناختی خبرگان

حوزه	جنسیت	آخرین مدرک تحصیلی	تعداد	میانگین سن (سال)	میانگین سابقه کار (سال)	معیار انتخاب
حرفه‌ای	مرد	دکتری	۵	۴۸	۲۰	فعالیت در حوزه گزارشگری پایداری و مسئولیت اجتماعی
		کارشناسی ارشد	۴	۴۴	۱۷	
دانشگاهی	زن	دکتری	۶	۳۵	۹	پژوهش و تدریس در حوزه گزارشگری پایداری و مسئولیت اجتماعی
	مرد	دکتری	۱۴	۳۸	۱۳	
		جمع	۲۹	۴۰	۱۴	

جهت انجام پژوهش گام‌های ذیل طی گردید:

گام اول: پیشینه‌کاوی مبانی نظری پژوهش و همچنین مصاحبه با ۲۹ نفر از خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای به منظور استخراج عوامل موثر بر آینده گزارشگری پایداری
گام دوم: تهیه پرسشنامه میزان تاثیر عوامل مستخرج در گام اول بر آینده گزارشگری پایداری و توزیع بین خبرگان، جمع‌آوری و تحلیل پاسخ‌ها با استفاده از آزمون دوجمله‌ای در نرم افزار SPSS و انتخاب عوامل موثر معنادار

گام سوم: تهیه پرسشنامه تاثیرات متقابل عوامل موثر معنادار (مستخرج از گام دوم) بر روی یکدیگر و توزیع بین خبرگان، جمع‌آوری و تحلیل پاسخ‌ها با استفاده از نرم افزار میک مک و تعیین تاثیرگذاری و تاثیر پذیر عوامل بر یکدیگر به منظور مشخص نمودن پیشران‌های کلیدی موثر بر آینده گزارشگری پایداری

تحلیل ساختاری با استفاده از ماتریس تاثیرات متقابل، روش‌هایی هستند که به ما کمک می‌کنند تا دریابیم چگونه روندها و عملکردهای متفاوت بر یکدیگر تاثیر می‌گذارند و همچنین روابط بین متغیرها در یک سیستم چگونه است. این روش که گاهی تحلیل ساختاری نیز نامیده می‌شود، برای شناسایی روابط میان روندها، متغیر و رفتارها مفید است (رشید ارده و خزایی، ۱۳۹۵، ص ۷۰).

نیروی پیشران، عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها شده و سرانجام داستان را مشخص می‌سازند. بدون پیشران هیچ راهی برای شروع تفکر از طریق سناریو وجود ندارد (تقیلو و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۵).

وضعیت‌های مختلفی که متغیرها از لحاظ تاثیرگذاری و تاثیرپذیری می‌توانند اختیار کنند به شرح ذیل می‌باشد:

متغیرهای تاثیرگذار: این متغیرها بیشتر تاثیرگذار بوده و کمتر تاثیرپذیر از سایر عوامل می‌باشند. متغیرهای تاثیرگذار بحرانی‌ترین مولفه می‌باشند بنابراین آینده گزارشگری پایداری بیشتر به این متغیرها بستگی دارد.

متغیرهای دو وجهی: این متغیرها همزمان به صورت بسیار تاثیرگذار و بسیار تاثیرپذیر عمل می‌نمایند. طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است، زیرا هر عمل و تغییری بر روی آنها، واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد.

متغیرهای ریسک: این متغیرها ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم دارند. چرا که به علت ماهیت ناپایدارشان، پتانسیل تبدیل شدن به نقطه انفصال سیستم را دارا می‌باشند.

متغیرهای هدف: این متغیرها بیش از آنکه تاثیرگذار باشند، تاثیرپذیرند. بنابراین آنها را می‌توان با قطعیت قابل قبولی، به عنوان نتایج تکامل سیستم شناسایی نمود.

متغیرهای تاثیرپذیر: این متغیرها تاثیرگذاری پایین و تاثیر پذیری بسیار بالایی دارند. آنها نسبت به تکامل متغیرهای تاثیرگذار و دو وجهی، بسیار حساس می‌باشند.

متغیرهای مستقل: این متغیرها دارای تاثیرگذاری و تاثیرپذیری پایینی هستند و گویا اصلاً ارتباطی با سیستم ندارند. متغیرهای مستقل خود به ۲ دسته تقسیم می‌شوند:

۱- متغیرهای گسسته: این متغیرها در نزدیکی مبدا مختصات در نمودار قرار دارند. اینگونه برداشت می‌شود که تکامل این متغیرها ارتباطی به سیستم فعلی نداشته و آنها را می‌توان از سیستم خارج نمود.

۲- متغیرهای اهرمی ثانویه: این متغیرها با وجود این که کاملاً مستقل هستند، بیش از آنکه تاثیرپذیر باشند، تاثیرگذارند.

متغیرهای تنظیمی: این متغیرها در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار دارند. این متغیرها می‌توانند به صورت پی در پی به عنوان متغیرهای اهرمی ثانویه و متغیرهای ریسک عمل نمایند.

گام چهارم: مشورت با خبرگان در خصوص حالت‌های قابل تصور برای پیشران‌های کلیدی موثر بر آینده گزارشگری پایداری

گام پنجم: تهیه پرسشنامه عدم قطعیت بر مبنای تاثیرگذاری و تاثیرپذیری حالات مختلف پیشران‌های کلیدی بر یکدیگر و توزیع بین خبرگان، جمع‌آوری و تحلیل پاسخ‌ها با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد جهت تعیین سناریوهای باورپذیر آینده گزارشگری پایداری. سناریونویسی با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد: سناریونویسی یا برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو یکی از روش‌های شناسایی آینده به منظور اتخاذ تصمیمات بهتر است. نرم‌افزار سناریو ویزارد برای انجام محاسبات پیچیده سناریونویسی طراحی شده است. پس از انتخاب عوامل کلیدی، هریک از عوامل به وضعیت‌های مختلف طبقه‌بندی شده و این وضعیت‌ها برای تمام عوامل کلیدی به صورت ماتریسی در اختیار خبرگان قرار می‌گیرد. در این پرسشنامه، وضعیت‌ها می‌توانند تأثیرگذاری منفی را نیز نشان دهند و اعداد پرسشنامه از ۳ تا ۳- متغیر است. سؤال محوری این پرسشنامه این است که اگر وضعیت A1 از عامل کلیدی A در آینده اتفاق بیفتد، چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع وضعیت B2 از عامل کلیدی B خواهد داشت که جواب آن به صورت طیفی از اعداد ۳ تا ۳- ذکر شده و در نهایت، در نرم‌افزار مذکور تحلیل می‌شود(زالی، ۱۳۹۰، ص ۳۸).

گام ششم: تبیین سناریوهای باورپذیر آینده گزارشگری پایداری و ارائه راهبردهایی برای هر کدام از آنها.

همانگونه که ذکر شد این پژوهش شامل ۳ پرسشنامه می‌باشد که به بررسی روایی و پایایی هر کدام از آنها پرداخته می‌شود. اولین پرسشنامه، میزان اهمیت عوامل کلیدی با نظر خبرگان تکمیل می‌شود. روایی این پرسشنامه، روایی محتوا می‌باشد. پایایی پرسشنامه میزان اهمیت با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۶ بدست آمد که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه دوم مربوط به تجزیه و تحلیل اثرات متقابل شاخص بر روی شاخص بوده و پرسشنامه سوم نیز پرسشنامه عدم قطعیت در امکان وقوع حالات مختلف یک پیشران در آینده می‌باشد. روایی این پرسشنامه‌ها روایی محتوا می‌باشد و توسط خبرگان تایید گردیده است. افق زمانی تحقیق حاضر، ۵ الی ۱۰ سال آینده است. لازم به ذکر است بر اساس تحلیل نتایج پرسشنامه مرحله دوم با استفاده از نرم افزار میک مک، وضعیت هر یک از عوامل موثر بر گزارشگری پایداری مشخص می‌شود.

۵- یافته‌های پژوهش

ابتدا از طریق مرور ادبیات پژوهش و مصاحبه با خبرگان گزارشگری پایداری ۴۵ عامل موثر شناسایی شده و از طریق پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت و بر اساس نظرات خبرگان میزان اهمیت عوامل موثر سنجیده شد. پس از تکمیل و جمع‌آوری پرسشنامه میزان اهمیت (۲۹ پرسشنامه)، داده‌های مربوطه وارد نرم افزار SPSS گردیده و تعداد ۲۰ عامل که میزان معناداری آنها از ۰/۰۵ بیشتر بود به عنوان عامل کلیدی به شرح جدول ۳ شناسایی شدند. جدول ۳: عوامل موثر برگزارشگری پایداری (مستخرج از نتایج تحقیقات پیشین و مصاحبه با

خبرگان

ردیف	عامل	منبع
۱	الزامات قانونی (ملی یا بین المللی)	مصاحبه، (جنانی و حیدری، ۱۳۹۰، ص ۷۹)، (عالمشاه، ۱۳۹۳، ص ۱۰۲)، (مرادزاده و احمدزاده، ۱۳۸۵، ص ۲۰)، (هابک و ولنیاک، ۲۰۱۵، ص ۵۶۷)، (هان و کانن، ۲۰۱۳، ص ۱۷)، (مون، ۲۰۰۴، ص ۱۷)، (پیترز و آندرا، ۲۰۱۵، ص ۱۹۰)، (سلواندان، ۲۰۱۲، ص ۹۳)، (ولینت و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۱۷)، (ویسچر، ۲۰۱۶، ص ۱۲۰).
۲	مشوق‌های قانونی (ملی یا بین‌المللی)	مصاحبه، (عالمشاه، ۱۳۹۳، ص ۱۰۲).
۳	وجود نگرش و الزامات اسلامی	مصاحبه، (طالب نیا و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۲۰۵)، (وکیلی فرد و حسین پور، ۱۳۹۶، ص ۲۰۹).

۴	فشارهای خارجی (ذینفعان، نهادهای حرفه‌ای، رسانه‌ها و ...)	مصاحبه، (فیفا، ۲۰۱۱، ص ۲۸)، (هانگ، ۲۰۱۷، ص ۵۱)، (کویک و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۱۰)، (ولینت و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۱۷).
۵	پذیرش در نهادهای بین‌المللی و اخذ گواهینامه‌های مربوطه	مصاحبه.
۶	وجود گروه‌های حمایت از محیط زیست	(دیگان، ۲۰۱۲، ص ۱۸۳)، (پارک و کیو، ۲۰۱۸، ص ۱۲۲۳).
۷	فرهنگ ملی کشور (ذینفع محور بودن کشور)	مصاحبه، (صنوبر و حیدریان، ۱۳۹۱، ص ۸۵)، (عدنان و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۸۲۹)، (روزاتی و فاریا، ۲۰۱۹، ص ۱۳۲۳)، (سانچز و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۳۷۰)، (ویسچر، ۲۰۱۶، ص ۱۲۰).
۸	اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای جامعه	مصاحبه.
۹	اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای دولت	مصاحبه.
۱۰	دولتی یا خصوصی بودن اقتصاد	مصاحبه، (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۷۰)، (عدنان و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۸۲۹)، (آکین و ییلماز، ۲۰۱۶، ص ۶)، (علی و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۲۸۸)، (دینس و همکاران، ۲۰۱۶، ص ۱۸۳)، (هان و کانن، ۲۰۱۳، ص ۱۷).
۱۱	شاخص‌های اقتصادی کشور	مصاحبه، (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۷۳)، (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۳۸)، (هانگ، ۲۰۱۷، ص ۵۱).
۱۲	بحران‌های آب و هوایی و زیست محیطی	مصاحبه، (دارابی و اکبری، ۱۳۹۴، ص ۸۲)، (روزاتی و فاریا، ۲۰۱۹، ص ۱۳۲۳).
۱۳	تنوع جنسیتی هیات مدیره	(ال شاعیر و زمان، ۲۰۱۶، ص ۲۱۹)، (امان و شریفه، ۲۰۱۷، ص ۱۷۰)، (سانچز و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۳۷۰).
۱۴	وجود کمیته‌های مسئولیت اجتماعی و پایداری	مصاحبه، (عدنان و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۸۲۹)، (کلیچ و کازی، ۲۰۱۷، ص ۱۶۷)، (پیترز و آندرا، ۲۰۱۵، ص ۱۹۰).
۱۵	اندازه شرکت	مصاحبه، (اکبری و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۲۶)، (برزگری و جعفری، ۱۳۹۵، ص ۱۱۳)، (خوزین و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۰)، (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۳۸)، (کاشانی پور و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۷)، (معصومی و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۲۱۶)، (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۷۰)، (علی و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۲۸۸)، (کائو و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۳۰۳)، (چن و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۲۹۹)، (دینس و همکاران، ۲۰۱۶، ص ...).

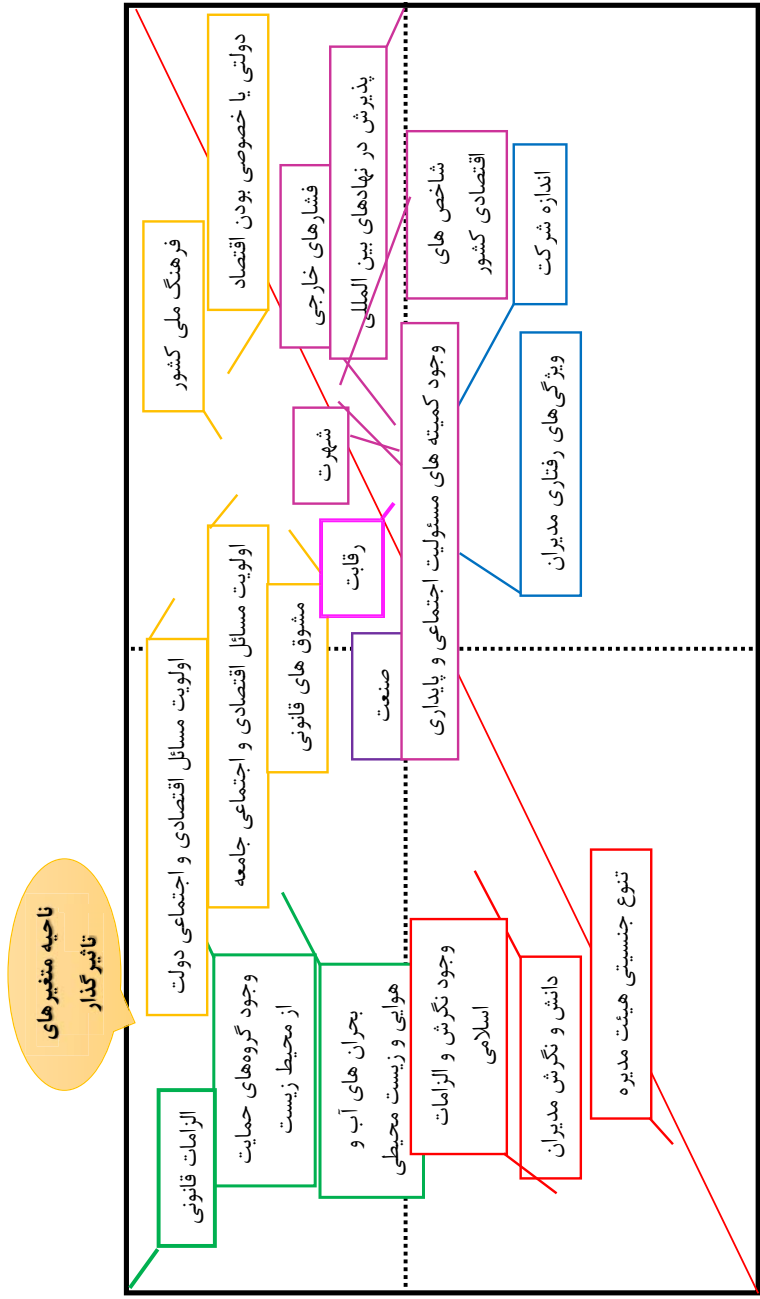
		(۱۸۳)، (فیفکا، ۲۰۱۱، ص ۲۸)، (هان و کانن، ۲۰۱۳، ص ۱۷)، (کلیچ و کازی، ۲۰۱۷، ص ۱۶۷)، (کیم و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۲۶۷)، (کازی و یار، ۲۰۱۷، ص ۳۵)، (لی و همکاران، ۲۰۱۱، ص ۳۷)، (پیترز و آندرا، ۲۰۱۵، ص ۱۹۰)، (رانجانی، ۲۰۱۴، ص ۸۷)، (شی و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۴۲۶)، (ووچیندانون، ۲۰۱۷، ص ۱۶۲).
۱۶	شهرت شرکت	مصاحبه، (علی و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۲۸۸)، (هان و کانن، ۲۰۱۳، ص ۱۷).
۱۷	رقابت	مصاحبه، (فیاضی آزاد و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۹۳)، (پارک و کیو، ۲۰۱۸، ص ۱۲۲۳)، (ولینت و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۱۷).
۱۸	نوع صنعت	مصاحبه، (آکین و بیلماز، ۲۰۱۶، ص ۶)، (علی و همکاران، ۲۰۱۷، ص ۲۸۸)، (امان و شریفه، ۲۰۱۷، ص ۱۷۰)، (چن و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۲۹۹)، (دیداک و کراس، ۲۰۱۷، ص ۲۰)، (فیفکا، ۲۰۱۱، ص ۲۸)، (هان و کانن، ۲۰۱۳، ص ۱۷)، (کلیچ و کازی، ۲۰۱۷، ص ۱۶۷)، (کیم و همکاران، ۲۰۱۹، ص ۲۶۷)، (کازی و یار، ۲۰۱۷، ص ۳۵)، (ووچیندانون، ۲۰۱۷، ص ۱۶۲).
۱۹	ویژگی‌های رفتاری مدیران (وجدان و اعتماد به نفس مدیران)	مصاحبه، (اکبری و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۲۶)، (کوایک و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۱۰).
۲۰	دانش و نگرش مدیران شرکت	مصاحبه، (جنانی و حیدری، ۱۳۹۰، ص ۷۹)، (فیاضی آزاد و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۹۳)، (کوایک و همکاران، ۲۰۱۸، ص ۱۰).

با شناسایی ۲۰ عامل مذکور در جدول ۳، متغیرها وارد ماتریس تحلیل تاثیر متقابل گردیده و مجدداً در بین خبرگان توزیع گردید و خبرگان از ۰ تا ۳ امتیازدهی نمودند. داده‌های حاصل از جمع‌آوری پرسشنامه ماتریس تحلیل تاثیر متقابل عوامل موثر بر گزارشگری بایرداری بر روی یکدیگر وارد نرم‌افزار میک مک شده و مورد تحلیل قرار گرفت. مهم‌ترین خروجی نرم‌افزار میک مک به صورت نمودار تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها می‌باشد. در این نمودار نواحی به چهار قسمت طبقه‌بندی شده است که قرار گرفتن هر متغیر در هر یک از نواحی نشان‌دهنده نوع آن متغیر می‌باشد. بر اساس جایگاه متغیرها در خروجی نرم‌افزار میک مک که در شکل ۱ قابل مشاهده است، موقعیت و وضعیت هر یک از عوامل مشخص می‌گردد. همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌کنیم، در نقشه تاثیرگذاری و تاثیرپذیری، متغیرهای تاثیرگذار عبارت‌اند از: الزامات قانونی (ملی و بین‌المللی)، وجود گروه‌های حمایت از محیط زیست، بحران‌های آب و هوایی و

زیست محیطی. این عوامل بیشترین تاثیرگذاری بر سایر عوامل و در عین حال کمترین تاثیرپذیری از آنها را دارند. بنابراین آینده گزارشگری پایداری عمدتاً به متغیرهایی که بیشترین تاثیرگذاری و کمترین تاثیرپذیری را دارند، وابسته است. این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می‌شوند. متغیرهای تأثیرگذار، بحرانی‌ترین مؤلفه‌ها می‌باشند، زیرا تغییرات آینده گزارشگری پایداری وابسته به آنها است و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. از طرف دیگر این متغیرها، متغیرهای ورودی محسوب می‌شوند. در میان این متغیرها، عموماً متغیرهای محیطی دیده می‌شوند که به شدت بر آینده گزارشگری پایداری تأثیر می‌گذارند. این متغیرها عموماً توسط سیستم قابل کنترل نیستند، زیرا خارج از سیستم قرار دارند. در جدول ۴ وضعیت هر یک از عوامل موثر بر گزارشگری پایداری مشخص گردید.

جدول ۴: وضعیت تاثیرگذاری و تاثیرپذیری عوامل موثر بر گزارشگری پایداری

نوع متغیر	متغیر
تأثیرگذار	بحران های آب و هوایی و زیست محیطی
	وجود گروه‌های حمایت از محیط زیست
	الزامات قانونی (ملی و بین المللی)
دو وجهی	اولویت مسائل اقتصادی و اجتماعی دولت
	اولویت مسائل اقتصادی و اجتماعی جامعه
	مشوق های قانونی
	فرهنگ ملی کشور
هدف	دولتی یا خصوصی بودن اقتصاد
	پذیرش در نهادهای بین المللی
	شهرت شرکت
	فشارهای خارجی (ذینفعان و ...)
	شاخص های اقتصادی کشور
تأثیرپذیر	وجود کمیته های مسئولیت اجتماعی و پایداری
	ویژگی های رفتاری مدیران
مستقل	اندازه شرکت
	دانش و نگرش مدیران شرکت
	وجود نگرش و الزامات اسلامی
تنظیمی	تنوع جنسیتی هیئت مدیره
	نوع صنعت
ریسک	رقابت

همان گونه که شکل ۱ نشان می‌دهد سه عامل اصلی: الف) الزامات قانونی، ب) گروه‌های حمایت از محیط زیست و ج) بحران‌های آب و هوایی و زیست‌محیطی به عنوان مهم‌ترین و تاثیرگذارترین عوامل فضای گزارشگری پایداری در ایران شناخته شدند که سایر عوامل به شیوه مستقیم و غیرمستقیم تحت تاثیر این سه عامل می‌باشند. در مرحله بعدی بر اساس ۳ عامل کلیدی به تدوین سناریو پرداخته می‌شود. بدین منظور حالات مختلفی که هرکدام از این ۳ عامل کلیدی در آینده می‌توانند داشته باشند توسط خبرگان تشریح گردید حالات مختلف برای متغیرهای کلیدی به صورت زیر می‌باشد:

۱. الزامات قانونی: الف) افزایش الزامات قانونی) ب) کاهش الزامات قانونی) ج) عدم تغییر در وضعیت قوانین موجود)
۲. وجود گروه‌های حمایتی: الف) افزایش تعداد گروه‌ها) ب) کاهش تعداد گروه‌ها) ج) ثبات در تعداد گروه‌های موجود)
۳. بحران‌های آب و هوایی و زیست محیطی: الف) افزایش بحران‌ها) ب) کاهش بحران‌ها) ج) عدم تغییر شرایط)

بعد از مشخص شدن حالات مختلف عوامل، این حالات وارد پرسشنامه عدم قطعیت در امکان وقوع حالات مختلف یک پیشران در آینده می‌گردد و از خبرگان خواسته می‌شود از ۳- تا ۳+ به میزان تأثیر رخداد یک حالت بر وقوع حالت دیگر امتیاز بدهند. پس از جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه عدم قطعیت، داده‌ها وارد نرم‌افزار سناریو ویزارد^۱ می‌گردند. پس از انتخاب عوامل کلیدی، هریک از عوامل به وضعیت‌های مختلف طبقه‌بندی شده و این وضعیت‌ها برای تمام عوامل کلیدی به صورت ماتریسی در اختیار خبرگان قرار می‌گیرد. در ادامه سناریوها به شیوه کمی تدوین می‌شوند. به طوری که برای این ۳ عامل کلیدی تأثیرگذار با توجه به وضعیت هرکدام از آن‌ها در دنیای واقعی جایگشت‌ها و حالت‌های مختلفی در نظر گرفته می‌شود. نرم‌افزار سناریو ویزارد با مقایسه همه حالت‌ها نسبت به همدیگر سناریوهای مختلفی در اختیار افرادی که در حوزه مورد نظر مشغول به فعالیت هستند، قرار می‌دهد. در جداول ۵ و ۶ بخشی از نتایج نهایی نرم‌افزار نشان داده شده است. واریانس‌های هرکدام از جایگشت‌های^۲ وارد شده در ماتریس تأثیر متقابل در نرم‌افزار نشان‌دهنده ارزش پایداری هست. عدد ارزش پایداری نشان‌دهنده این است که روابط بین حالات متغیرها متناسب بوده و از یک منطق خاصی پیروی می‌کند. به عبارت دیگر منظور از ارزش پایداری این است که آیا روابط بین متغیرها منطق دارد یا خیر تا بتوان بر روابط مذکور اتکا نمود.

^۱ -Scenario Wizard

^۲ - Permutations

جدول ۵: ماتریس متقاطع متغیرهای اصلی

		الزامات قانونی			گروه های حمایت از محیط زیست			بحران های آب و هوایی و زیست محیطی		
		افزایش	کاهش	ثبات	افزایش	کاهش	ثبات	افزایش	عدم تغییر	کاهش
الزامات قانونی	افزایش				۲	-۱	۰	۳	-۲	۱
	کاهش				-۲	۲	۱	-۲	۲	۱
	ثبات				۱	-۱	۰	۰	۰	۰
گروه های حمایت از محیط زیست	افزایش	-۲	۲	۰				۰	۱	۰
	کاهش	۲	-۱	۰				۲	-۱	۰
	ثبات	۰	۱	۰				۰	۰	۰
بحران های آب و هوایی و زیست محیطی	افزایش	۲	-۲	-۱	۳	-۲	۱			
	عدم تغییر	۱	۲	۰	۲	۲	۰			
	کاهش	۰	۰	۰	۰	۰	۰			

به عنوان مثال، با رخ دادن افزایش الزامات قانونی احتمال افزایش گروه‌های حمایت از محیط زیست اندازه ۲ واحد خواهد بود که نشان دهنده تاثیر بالای احتمالات رخداد دو حالت می‌باشد. در ادامه نرم افزار سناریو ویزارد سناریوهایی آینده گزارشگری پایداری را ارائه می دهد.

جدول ۶: سناریوهای خروجی نرم افزار

سناریو شماره ۲	سناریو شماره ۱
الزامات قانونی: افزایش الزامات قانونی	الزامات قانونی: کاهش الزامات قانونی
گروه های حمایت از محیط زیست: افزایش گروه‌ها	گروه های حمایت از محیط زیست: ثبات وضعیت موجود
بحران های آب و هوایی و زیست محیطی: تشدید بحران ها	بحران های آب و هوایی و زیست محیطی: کاهش بحران ها

از مهم ترین عوامل کلیدی مؤثر در گزارشگری پایداری، الزامات قانونی و بحران های آب هوایی و زیست محیطی می‌باشد. بنابراین عوامل کلیدی دیگر نیز متأثر از وضعیت متغیر این دو نیرو می‌باشند. این دو نیرو به عنوان محورهای سناریو شناسایی شدند که برای هر کدام از حالت‌های احتمالی آن‌ها سناریوها تدوین می‌شوند. بنابراین محورهای سناریوهای مربوط به آینده پژوهی گزارشگری پایداری الزامات قانونی و بحران های آب هوایی و زیست محیطی می‌باشد. در این مرحله میزان وجود گروه‌های حمایت از محیط به دلیل آنکه از دو عامل الزامات قانونی و بحران- های آب هوایی و زیست محیطی نشأت می‌گیرد و نیز خود منبعث و تحت تأثیر عوامل انتخاب شده

است در منطق سناریو گنجانده نشد. ضمن اینکه بعد از هماهنگی و مشورت با خبرگان مقرر شد که به صورت شکل ۲ عوامل و محورهای سناریو انتخاب شوند.

■ تدوین سناریو

● **سناریو اول: افزایش بحران‌های آب و هوایی و زیست‌محیطی - افزایش الزامات قانونی (سد آهنین^۱)**

در این حالت اگرچه بحران‌های آب و هوایی افزایش خواهد یافت ولی نهادهای قانون‌گذار با وضع قوانین مربوطه به عنوان سدی در مقابل این بحراها خواهند ایستاد. در این سناریو نهادهای قانون‌گذار با توجه به افزایش بحران‌های زیست‌محیطی و فشاری که از جانب ذینفعان و گروه‌های حامی محیط زیست وارد می‌گردد، مجبور به برقراری الزامات گزارشگری خواهد بود. در این حالت گروه‌های حمایت از محیط زیست نقش بسزایی را بر عهده دارند. در آینده‌ای اینچنین، بنگاه‌های اقتصادی به خصوص شرکت‌هایی که فعالیت آنها به نوعی در ارتباط با محیط زیست می‌باشد باید خود را آماده انتشار گزارش‌های پایداری نمایند. چرا که در غیر اینصورت با وضع جریمه‌های سنگین و حتی توقف فعالیت روبرو خواهند شد. شرکت‌های حوزه فعالیت‌های کشاورزی، استخراج نفت و تولید فراورده‌های نفتی، استخراج معادن و ... از این قسم شرکت‌ها می‌باشند. در این شرایط جامعه به فکر فرو می‌رود که در جهت جلوگیری از تداوم این بحران‌ها چه کاری باید انجام دهد. مهم‌ترین عاملی که می‌تواند موجب ارتقاء گزارشگری پایداری شود الزامی بودن آن است. لذا جوامع از کانال گروه‌های حمایت از محیط زیست وارد عمل شده و به نهادهای قانون‌گذار فشار می‌آورند. در این حالت نقش افشا اطلاعات کیفی بسیار پر رنگ‌تر از افشا اطلاعات کمی شده و به تبع آن حسابداری و حسابرسی پایداری نیز پدید خواهد آمد. ایجاد کمیته‌های مسئولیت اجتماعی و پایداری و همچنین برقراری نظام آموزشی در این راستا زاینده این سناریو می‌باشد. با توجه به شرایط کنونی جوامع این سناریو را می‌توان برای آینده گزارشگری پایداری متصور بود.

● **سناریو دوم: کاهش بحران‌های آب و هوایی و زیست‌محیطی - افزایش الزامات قانونی (فردوس^۲)**

رخداد این حالت را می‌توان بهشتی برای جامعه در نظر گرفت. در سناریو دوم، گزارشگری پایداری از وضعیت مناسبی برخوردار است. در چنین شرایطی دغدغه آنچنانی در خصوص آسیب‌های زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های شرکت‌ها وجود نداشته و فشارهای جامعه و نهادهای زیست‌محیطی نسبت به سناریو اول کمتر خواهد بود. ولی قانون‌گذاری و تدوین استاندارد از اولویت‌های نهادهای قانون‌گذار می‌باشد و علیرغم کاهش بحران‌ها نهادهای قانون‌گذار مشارکت

^۱ -Iron Block

^۲ - Paradise

خود را تداوم می‌بخشند. در طرف مقابل شرکت‌ها میز باید خود را در مورد الزامات پوشش داده تا از این طریق مشمول جریمه، کاهش سودآوری و حتی مشکلات مربوط به تداوم فعالیت نگردند. در صورت رخ دادن این سناریو امکان دارد تفاسیر و دستورالعمل‌های مختلفی از طرف نهادهای ناظر منتشر گردد. مثلاً سازمان بورس اوراق بهادار موسسات حسابرسی را به این موضوع الزام نماید که در گزارش حسابرسی خود بندی در خصوص رعایت یا عدم رعایت الزامات گزارشگری پایداری درج کنند. چنین شرایطی در آینده باعث خواهد شد گزارشگری پایداری با مشکل خاصی مواجه نشده و نیازهای اطلاعاتی ذینفعان به طور مناسب تامین گردد.

● **سناریو سوم: کاهش بحران‌های آب و هوایی و زیست‌محیطی - کاهش الزامات قانونی (خواب خرگوشی)^۱**

در چنین وضعیتی علی‌رغم عدم آسیب رسانی به آب و هوا و محیط زیست، نهاد قانون‌گذار نیز حالت سکون به خود گرفته و در خواب فرو رفته است. در این سناریو با توجه به اینکه بحران‌های آب و هوایی آنچنانی وجود نداشته و الزامی نیز از طرف نهادهای ناظر و قانون‌گذار اعمال نمی‌گردد، عملاً گزارشگری پایداری به انزوا رفته و رو به افول خواهد بود. لذا امید به توسعه گزارشگری پایداری در این سناریو امیدی‌واهی خواهد بود. به عبارتی در این سناریو گزارشگری پایداری شکل داوطلبانه به خود گرفته و شرکت‌ها فزونی منافع بر مخارج این طیف از گزارشگری را مدنظر قرار خواهند داد. لازم به ذکر است با توجه به روند رو به رشد صنعتی شدن جوامع و همچنین تغییرات آب و هوایی حاصل از روند مذکور می‌توان اذعان داشت احتمال رخ دادن این سناریو در مقایسه با سناریوهای دیگر کمتر می‌باشد.

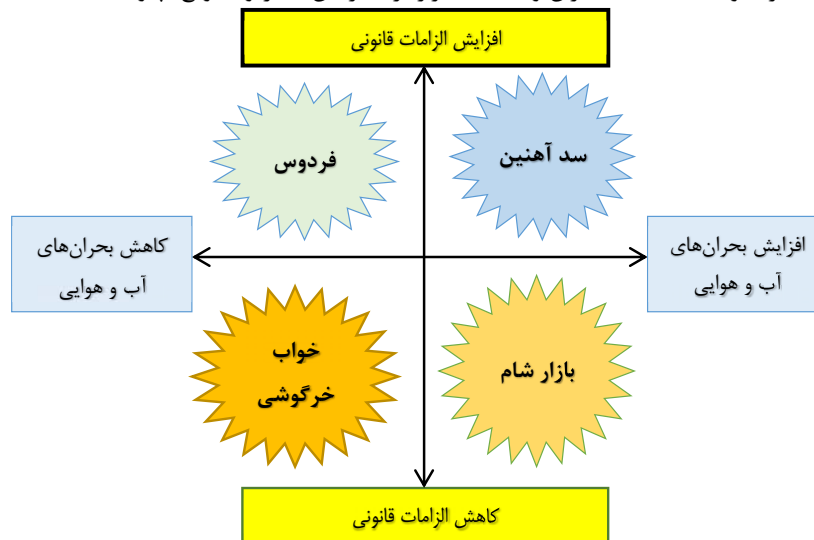
● **سناریو چهارم: افزایش بحران‌های آب و هوایی و زیست‌محیطی - کاهش الزامات قانونی (بازار شام)^۲**

چنین شرایطی نابسامانی در حوزه مربوطه را نشان می‌دهد و دلالت بر این دارد که بی‌نظمی و آشفتگی به حد‌اعلای خود رسیده است. در این سناریو نهادهای ناظر و قانون‌گذار تمایلی به اعمال الزامات نداشته و از طرفی بحران‌های آب و هوایی نیز تشدید می‌شود. به عبارتی در این حالت علی‌رغم افزایش بحران‌های آب و هوایی هیچ تکلیفی بابت گزارشگری پایداری وجود ندارد. این سناریو بدترین تصور و آینده را پیش روی گزارشگری پایداری قرار می‌دهد. در این شرایط نه تنها گزارشگری پایداری از بین خواهد رفت بلکه شرکت‌ها نیز با توجه به عدم الزام قانونی آسیب بیشتری به محیط زیست وارد خواهند کرد. لازم به ذکر است در چنین وضعیتی فشار زیادی از جانب نهادهای مدنی، اجتماعی و مردمی به حسابداران وارد شده و می‌توان ادعا نمود حسابداری

1 Feigned sleep

2 Disarray

در این حالت تحت بحران شدیدی بوده و مشکلاتی در زمینه گزارشگری ایجاد خواهد شد. انتظار بر این است به دلیل عدم توجه به گزارشگری پایداری در این سناریو، ارزش بازار سهام شرکتها افت کرده و حمله به حسابداران و اقتصاد بازار آزاد در این سناریو به وقع بپیوندد.

شکل ۲: سناریوهای باورپذیر آینده گزارشگری پایداری

۶- نتیجه‌گیری و بحث

نظریه مسئولیت اجتماعی شرکتها و گزارشگری پایداری، رویکردی متعالی به کسب و کار است که تاثیر اجتماعی یک سازمان بر جامعه را مورد توجه قرار می‌دهد. اغلب شرکت‌های بزرگ علیرغم پیشرفت در زمینه‌های مختلف از جمله زمینه‌های اقتصادی و فنی، بخاطر مسائلی که در زمینه‌های اجتماعی و محیطی به وجود آورده‌اند مورد انتقاد جوامع قرار دارند. رقابت شرکتها در زمینه کسب منابع، ایجاد مقبولیت در جامعه و همچنین بحران‌های شدید آب و هوایی در دهه‌های اخیر باعث گردیده گزارشگری پایداری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شود. با توجه به اهمیت موضوع و روند گرایش شرکتها به مقوله پایداری می‌توان اذعان نمود شرکتها در آینده به افشای اطلاعات پایداری روی خواهند آورد. با توجه به تاثیر عمده بنگاه‌های اقتصادی بر محیط پیرامون و اینکه تداوم زندگی انسانها با محیط زیست گره خورده لذا باید آمادگی لازم در خصوص ارتقاء این حوزه مهیا شود. تصمیم درباره نحوه مواجهه با این چالش و عدم قطعیت‌های پیش رو بدون در نظر گرفتن پیشران‌های موثر بر آینده گزارشگری پایداری ممکن نخواهد بود.

اگر سناریوی سد آهنین برای گزارشگری پایداری در نظر گرفته شود پیشنهاد می‌گردد: نهادهای قانون‌گذار و سازمان‌های مردم‌نهاد به فشار خود بر روی شرکت‌ها در راستای انتشار گزارش‌های پایداری ادامه داده و از طریق وضع جریمه‌های سنگین از ادامه روند آسیب به محیط زیست جلوگیری نمایند. همچنین پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی در خصوص نحوه گزارشگری پایداری و حسابرسی آن نیز در دستور کار نهادهای آموزشی قرار گیرد. در این حالت با توجه به افزایش فشار ذینفعان، شرکت‌ها باید آمادگی لازم برای پاسخگویی را کسب نموده و در جهت تداوم فعالیت خود گام بردارند.

در صورتی که سناریو فردوس پیش رو باشد وضعیت نسبتاً مناسبی در انتظار گزارشگری پایداری خواهد بود و پیشنهاد می‌شود: نهادهای قانون‌گذار با تسهیل قوانین و انتشار راهنمای گزارشگری پایداری شرکت‌ها را به امر گزارشگری پایداری ترغیب نمایند. شرکت‌ها نیز باید گزارشگری پایداری را به خصوص در زمینه‌های اجتماعی به منظور پوشش خود در مقابل جریمه‌های احتمالی و همچنین کسب مشروعیت نزد ذینفعان انجام دهند.

اگر الزامات قانونی و بحران‌های آب و هوایی کاهش یابد (خواب خرگوشی) گزارشگری پایداری با روندی نزولی مواجه شده و پیشنهاد می‌شود: با توجه به اینکه در این حالت گزارشگری پایداری حالت داوطلبانه داشته و اجباری از طرف نهادهای قانون‌گذار اعمال نمی‌شود باید مشوق‌های مختلفی (مانند معافیت‌های مالیاتی و تسهیل تامین مالی بنگاه‌ها) برقرار شده تا از این طریق شرکت‌ها گزارشگری پایداری را انجام دهند.

اگر بدترین حالت را برای آینده گزارشگری پایداری یعنی کاهش الزامات قانونی و افزایش بحران‌های آب و هوایی (بازار شام) متصور باشیم پیشنهاد می‌شود: با توجه به اینکه نهادهای قانون‌گذار مشارکتی در مورد گزارشگری پایداری ندارند باید سازمان‌های مردم‌نهاد وارد عمل شده به شرکت‌های آلاینده فشار آورند. شرکت‌ها نیز در جهت کسب و حفظ مشروعیت خود باید فعالیت‌های خود را کنترل کرده و اثرات همه‌جانبه (و نه صرفاً اثر مالی) آن را مدنظر قرار دهند. پژوهش‌های انجام شده داخلی و خارجی در زمینه گزارشگری پایداری گذشته‌نگر بوده و اغلب تاثیر عوامل مختلف را بر حوزه مذکور سنجیده‌اند. عمده این پژوهش‌ها در بخش پیشینه‌کاوی جهت استخراج عوامل موثر بر گزارشگری پایداری مورد بررسی قرار گرفت. لازم به ذکر است در زمینه آینده‌پژوهی گزارشگری پایداری، پژوهشی در داخل و خارج از کشور انجام نشده است. لیکن با بررسی پیشینه پژوهش مشخص گردید با صرف نظر کردن از متغیر اندازه شرکت و صنعت به عنوان متغیرهای کنترلی، بیشترین تاثیرگذاری متعلق به الزامات قانونی است. لذا با توجه به نوپا بودن گزارشگری پایداری در ایران می‌توان اذعان داشت الزامات قانونی یکی از مهم‌ترین ابزارها برای پیشبرد اهداف گزارشگری پایداری در داخل کشور خواهد بود. محدودیت

اصلی پژوهش حاضر کمبود خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای در زمینه گزارشگری پایداری با توجه به نوپا بودن این حوزه در کشور می‌باشد. لذا جمع‌آوری داده‌ها با مشکلاتی همراه بود. برای پژوهش‌های آتی نیز پیشنهاد می‌شود امکان‌سنجی پیاده‌سازی گزارشگری پایداری بر اساس چارچوب جی.آر.آی و طراحی چارچوب گزارشگری پایداری در ایران بررسی شود.

۷- تقدیر، تشکر و ملاحظات اخلاقی

از تمامی افرادی که با تکمیل پرسشنامه‌های تحقیق ما در انجام این پژوهش یاری رساندند بسیار سپاسگزاریم.

پیوست‌ها

پرسشنامه تعیین میزان اهمیت عوامل موثر بر آینده گزارشگری پایداری

سوال پرسشنامه: موارد زیر شامل عوامل کلیدی می‌باشند که با مرور ادبیات و پیشینه‌ی پژوهش و مصاحبه با خبرگان بدست آمده است. به منظور تعیین اهمیت هر یک از عوامل کلیدی که برای تدوین سناریو بکار می‌روند، لطفا نظر خود را راجع به میزان اهمیت هر عامل بر آینده گزارشگری پایداری مشخص نمایید.

ردیف	میزان اهمیت عوامل موثر آینده گزارشگری پایداری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۱	الزامات قانونی (ملی یا بین المللی)					
۲	مشوق‌های قانونی (ملی یا بین المللی)					
۳	وجود نگرش و الزامات اسلامی					
۴	فشارهای خارجی (ذینفعان، نهادهای حرفه‌ای، رسانه‌ها و ...)					
۵	پذیرش در نهادهای بین المللی و اخذ گواهینامه‌های مربوطه					
۶	وجود گروه‌های حمایت از محیط زیست					
۷	گرایش احزاب سیاسی کشور به مباحث مسئولیت اجتماعی					
۸	وجود چارچوب مناسب جهت تولید اطلاعات با کیفیت					
۹	برگزاری همایش‌ها و انتشار مجلات تخصصی					
۱۰	آموزش آکادمیک و حرفه‌ای افراد در زمینه پایداری					
۱۱	سیاسی شدن مباحث مسئولیت اجتماعی					
۱۲	تحریم‌ها					

ردیف	میزان اهمیت عوامل موثر آینده گزارشگری پایداری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۱۳	فرهنگ ملی کشور (ذینفع محور بودن کشور)					
۱۴	اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای جامعه					
۱۵	اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای دولت					
۱۶	دولتی یا خصوصی بودن اقتصاد					
۱۷	شاخص های اقتصادی کشور					
۱۸	توجه به حقوق بشر در آینده					
۱۹	سطح توسعه و رفاه اجتماعی و آگاهی افراد از حقوق خود					
۲۰	جهانی شدن اقتصاد					
۲۱	کارایی بازار سرمایه					
۲۲	بحران های آب و هوایی و زیست محیطی					
۲۳	ورود تکنولوژی و فناوری اطلاعات به حرفه					
۲۴	استقلال هیات مدیره					
۲۵	تنوع جنسیتی هیات مدیره					
۲۶	وجود کمیته های مسئولیت اجتماعی و پایداری					
۲۷	ویژگی های کمیته حسابرسی					
۲۸	اندازه شرکت					
۲۹	شهرت شرکت					
۳۰	عمر شرکت					
۳۱	فرهنگ سازمانی					
۳۲	رقابت					
۳۳	شاخص های عملکردی شرکت					
۳۴	قرار گرفتن گزارشگری پایداری به عنوان مأموریت شرکت به منظور پیشبرد اهداف خود					
۳۵	نحوه تامین مالی شرکت (استفاده از بدهی یا افزایش سرمایه)					
۳۶	کیفیت گزارشگری مالی					
۳۷	نوع صنعت					
۳۸	دسترسی به منابع مالی					
۳۹	دسترسی منابع انسانی متخصص					

ردیف	میزان اهمیت عوامل موثر آینده گزارشگری پایداری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۴۰	وضعیت معیشتی محل فعالیت شرکت					
۴۱	وجود سهامداران نهادی					
۴۲	مالکیت مدیریتی					
۴۳	ویژگی های رفتاری مدیران (وجدان و اعتماد به نفس مدیران)					
۴۴	دانش و نگرش مدیران شرکت					
۴۵	تداوم مدیریت مدیرعامل و دوگانگی وظیفه وی					

پرسشنامه تحلیل اثرات متقابل عوامل موثر بر آینده گزارشگری پایداری

سوال پرسشنامه: موارد زیر شامل عوامل کلیدی موثر بر آینده گزارشگری پایداری می باشند. به منظور تعیین اهمیت هر یک از عوامل کلیدی که برای تعیین میزان تاثیر متقابل هر یک از عوامل بر یکدیگر جهت انجام تحقیق آینده پژوهی با رویکرد تحلیل تاثیر متقابل و تدوین سناریو انجام می گیرد، لطفا نظر خود را راجع به میزان تاثیر متقابل هر کدام از عوامل کلیدی بر یکدیگر مطابق جدول ذیل مشخص نمایید.

بدون تاثیر	تاثیر ضعیف	تاثیر متوسط	تاثیر زیاد
۰	۱	۲	۳

دانش و نگرش مدیران شرکت		
ویژگی های رفتاری مدیران (وجدان و اعتماد به نفس مدیران)	*	ویژگی های رفتاری مدیران (وجدان و اعتماد به نفس مدیران)
نوع صنعت		
رقابت		
شهرت شرکت		
اندازه شرکت		
وجود کمیته های مسئولیت اجتماعی و پایداری		
تنوع جنسیتی هیات مدیره		
بحران های آب و هوایی و زیست محیطی		
شاخص های اقتصادی کشور		
دولتی، یا خصوصی، بودن اقتصاد		
اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای دولت		
اولویت مسائل اقتصادی یا اجتماعی برای جامعه		
فرهنگ ملی کشور (ذینفع محور بودن کشور)		
وجود گروه های حمایت از محیط زیست		
پذیرش در نهادهای بین المللی و اخذ گواهینامه های مربوطه		
فشارهای خارجی (ذینفعان، نهادهای حرفه ای، رسانه ها و ...)		
وجود نگرش و الزامات اسلامی		
مشوق های قانونی (ملی یا بین المللی)		
الزامات قانونی (ملی یا بین المللی)		
		ویژگی های رفتاری مدیران (وجدان و اعتماد به نفس مدیران)
		دانش و نگرش مدیران شرکت

پرسشنامه سناریو ویزارد

سوال پرسشنامه: موارد زیر شامل حالت های احتمالی پیشران های کلیدی موثر بر آینده گزارشگری پایداری می باشد که با مرور پیشینه تحقیق و مصاحبه با خبرگان بدست آمده است. به منظور تعیین اهمیت هر یک از این حالت ها که برای تعیین میزان تاثیر وقوع حالت ها بر همدیگر محاسبه می شوند، لطفا نظر خود را راجع به احتمال وقوع هر یک از حالت ها در صورت وقوع حالت دیگر طبق جدول ذیل مشخص نمایید.

منطق پرسشنامه: در صورت رخ دادن یک حالت تا چه حد احتمال وقوع حالت دیگر وجود دارد.

احتمال خیلی زیاد	احتمال زیاد	احتمال متوسط	بدون احتمال	احتمال تا حدی کم	احتمال کم	احتمال خیلی کم
+۳	+۲	+۱	۰	-۱	-۲	-۳

		الزامات قانونی			گروه های حمایت از محیط زیست			بحران های آب و هوایی و زیست محیطی		
		افزایش	کاهش	ثبات	افزایش	کاهش	ثبات	افزایش	عدم تغییر	کاهش
الزامات قانونی	افزایش									
	کاهش									
	ثبات									
گروه های حمایت از محیط زیست	افزایش									
	کاهش									
	ثبات									
بحران های آب و هوایی و زیست محیطی	افزایش									
	عدم تغییر									
	کاهش									

فهرست منابع

- اکبری، محسن؛ قاسمی شمس، معصومه؛ هوشمند، فاطمه. (۱۳۹۵)، بررسی تاثیر اعتماد به نفس بیش از حد مدیران بر مسئولیت اجتماعی (مورد مطالعه: شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران)، پژوهش نامه مدیریت تحول، شماره ۱۵، صص ۴۲-۲۳.
- برزگری خانقاه؛ جمال و جعفری تراجی، قاسم. (۱۳۹۵). بررسی نقش ویژگی های شرکت و حاکمیت شرکتی در مشروعیت سازمانی، پژوهش های حسابداری مالی، دوره ۸، شماره ۳، صص ۱۰۱-۱۲۰.
- تقیلو، علی اکبر؛ سلطانی، ناصر، آفتاب، احمد. (۱۳۹۵)، پیشران های توسعه روستاهای ایران، برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۰ شماره ۴، صص ۲۸-۱.
- جنانی، محمدحسن و حیدری، محمد. (۱۳۹۰)، امکان سنجی پیاده سازی گزارشگری زیست محیطی در ایران، مجله حسابداری مدیریت، دوره ۴، شماره ۹، صص ۸۴-۶۹.
- خوزین، علی؛ طالب نیا، قدرت اله؛ گرکز، منصور؛ بنی مهد، بهمن. (۱۳۹۷)، بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری، مجله حسابداری مدیریت، دوره ۱۱، شماره ۳۶، صص ۱-۱۳.
- دارابی، رویا و اکبری، مریم. (۱۳۹۴)، بررسی عوامل مؤثر بر اجرای حسابداری محیط زیست، پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، دوره ۶، شماره ۱۰، صص ۸۴-۷۱.

- رشید ارده، حبیب اله و خزایی، سعید. (۱۳۹۵)، تحلیل کلان روندهای مؤثر بر آینده بازار صنعت بانکداری با رویکرد تحلیل ساختاری، تحلیل تأثیر متقابل (بر گذر)، تحقیقات بازاریابی نوین، دوره ۶، شماره ۳، صص ۵۷-۸۶.
- رضائی پسته نوئی، یاسر و صفری گرایلی، مهدی. (۱۳۹۸)، عضویت در گروه‌های تجاری و گزارشگری پایداری شرکت، مجله علمی پژوهشی دانش حسابداری، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۱۶۹-۱۹۷.
- زالی، نادر (۱۳۸۸). آینده نگاری توسعه منطقه ای با رویکرد برنامه ریزی سناریو مینا(نمونه موردی: استان آذربایجان شرقی)، رساله دکتری، دانشگاه تبریز.
- زالی، نادر. (۱۳۹۰). آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذاری منطقه‌ای با رویکرد سناریونویسی. فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۴، شماره ۵۴، صص ۳۳-۵۴.
- شفیعی، حسین؛ خدای پور، احمد؛ دستگیر، محسن. (۱۳۹۶)، تأثیر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، شماره ۱۰، صص ۱۷۳-۱۵۵.
- صنوبر، ناصر و حیدریان، بهنام. (۱۳۹۱)، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در ایران، جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دوره ۱، شماره ۱، صص ۸۹-۷۱.
- طالب نیا، قدرت‌الله؛ رجب دری، حسین؛ خانی ذلان، امیر رضا. (۱۳۹۷)، بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتها از دیدگاه اسلامی، فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، دوره ۲۶، شماره ۲، صص ۲۱۱-۱۸۳.
- عالمشاه، سیدامین. (۱۳۹۳)، بررسی عوامل مؤثر در اتخاذ روش‌های حسابداری مدیریت زیست محیطی (EMA)، مجله حسابداری مدیریت، دوره ۷، شماره ۲۲، صص ۱۰۸-۸۹.
- عبداله‌زاده، حسن و امین، وحید. (۱۳۹۹)، تأثیر نظریه رفتار برنامه ریزی شده، تعهد اخلاقی و ادراک ریسک بر تمایل به حسابداری و گزارشگری پایداری شرکتی، فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۵، شماره ۹، مقالات آماده انتشار.
- فخاری، حسین؛ ملکیان، اسفندیار؛ جفایی رهنی منیر. (۱۳۹۶)، تبیین و رتبه‌بندی مولفه‌ها و شاخص‌های گزارشگری زیست محیطی، اجتماعی و راهبری شرکتی به روش تحلیل سلسله‌مراتبی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار، فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۲، شماره ۴، صص ۱۸۷-۱۵۳.

- فیاضی آزاد، علی؛ رحمتی، محمدحسین؛ خنیفر، حسین. (۱۳۹۶)، طراحی مدل عوامل مؤثر بر مسئولیت اجتماعی شرکت ملی نفت ایران، مجله مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۴، صص ۱۹۷-۱۸۱.
- قادرزاده، سیدکریم؛ کردستانی، غلامرضا، حقیقت، حمید. (۱۳۹۶)، شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با رویکرد داده‌کاوی، پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، شماره ۶، صص ۴۶-۷.
- کاشانی پور، محمد؛ جندقی، غلامرضا، رحمانی، محمد. (۱۳۹۷)، بررسی رابطه بین کیفیت گزارشگری مالی با افشا اطلاعات پایداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش‌های تجربی حسابداری، دوره ۸، شماره ۱، صص ۳۱-۱۱.
- محمدی، جمال و خوزین، علی. (۱۳۹۶)، چارچوب نظری گزارشگری پایداری، فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، دوره ۳، شماره ۳، صص ۳۷۷-۳۶۵.
- مرادزاده فرد، مهدی و احمدزاده، حمید. (۱۳۸۵)، گزارشگری پایداری شرکت‌ها، مجله حسابداری، شماره ۱۷۷، صص ۲۵-۱۷.
- معصومی، سید رسول؛ صالح نژاد، سید حسن؛ ذبیحی زرین کلایی، علی. (۱۳۹۷)، شناسایی متغیرهای مؤثر بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابرسی، دوره ۱۸، شماره ۷۰، صص ۲۲۱-۱۹۵.
- ملکیان، اسفندیار؛ سلمانی، رسول؛ شهسواری، معصومه. (۱۳۹۴)، مطالعه رابطه بین مالکیت دولتی و نهادی با مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت‌ها، فصلنامه دانش سرمایه گذاری، شماره ۱۷، صص ۷۴-۵۵.
- وکیلی فرد، حمیدرضا و حسین پور، فاطمه. (۱۳۹۶)، بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت، فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۲، شماره ۳، صص ۲۱۴-۱۸۵.
- Adnan, S., D, Hay, & S, Chris. 2018. The Influence of Culture and Corporate Governance on Corporate Social Responsibility Disclosure: A Cross Country Analysis. *Journal of Cleaner Production*, 198: 820-832.
- Akin, A., & I, Yilmaz. 2016. Drivers of Corporate Social Responsibility Disclosures: Evidence from Turkish Banking Sector. *Procedia Economics and Finance*, 38: 2-7.
- Ali, W., J, Frynas, & M, Zeeshan. 2017. Determinants of Corporate Social Responsibility (CSR) Disclosure in Developed and Developing Countries: A Literature Review. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24 (4): 273-294.

- Al-Shaer, H., & M, Zaman. 2016. Board Gender Diversity and Sustainability Reporting Quality. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 12 (3): 210-222.
- Aman, Z., & I, Sharifah. 2017. The Determinants of Corporate Sustainability Reporting: Malaysian Evidence, The 4th International Conference on Management and Muamalah, (ICoMM 2017) e-ISBN: 978-967-2122-15-9.
- Cao, F., S, Peng, & Y, Kangtao. 2019. Multiple large Shareholders and Corporate Social Responsibility Reporting. *Emerging Markets Review*, 38: 287-309.
- Chen, W., G, Zhou, & Z, Xindong. 2019. CEO Tenure and Corporate Social Responsibility Performance. *Journal of Business Research*, 95: 292-302.
- De Villiers, C. & Maroun, W. 2018. The Future of Sustainability Accounting and Integrated Reporting, In De Villiers, C & Maroun, W. (Eds.) *Sustainability accounting and integrated reporting*, Routledge: Abingdon, UK.
- Deegan, C., & B, Gordon. 2012. A Study of the Environmental Disclosure Practices of Australian Corporations. *Accounting and Business Research*, 26 (3): 187-199.
- Dienes, D., R, Sassen, & J, Fischer. 2016. What are the Drivers of Sustainability Reporting? A Systematic Review. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 7 (2): 154-189.
- Dyduch, J., & J, Krasodomska. 2017. Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Empirical Study of Polish Listed Companies. *Econ Papers*, 9 (11): 1-24.
- Fifka, M. 2011. Corporate Responsibility Reporting and its Determinants in Comparative Perspective – a Review of the Empirical Literature and a Meta-analysis. *Business Strategy and the Environment*, 22 (1): 1-35.
- Habek, P., & R, Wolniak. 2015. Factors Influencing the Development of CSR Reporting Practices: Experts' versus Preparers' Points of View. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 26 (5): 560-570.
- Hahn, R., & M, Kuhnen. 2013. Determinants of Sustainability Reporting: a Review of Results, Trends, Theory and Opportunities in an Expanding Field of Research. *Journal of Cleaner Production*, 59: 5-21.
- Hang, Ph. 2017. Factors Affecting Corporate Social Responsibility (CSR): A Case of Commercial Banks in Ho Chi Minh City. *Auditing and Finance Research*, 5 (4): 43-53.

- Jensen, C., & N, Berg. 2011. Determinants of Traditional Sustainability Reporting Versus Integrated Reporting. An Institutional Approach. *Business Strategy and the Environment*, 21 (5): 299-316.
- Kılıç, M., & C, Kuzey. 2017. Factors Influencing Sustainability Reporting: Evidence from Turkey. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3098812>.
- Kim, H., T, Kim, Y, Kim, & K, Park. 2019. Do long-term Institutional Investors Promote Corporate Social Responsibility Activities?, *Journal of Banking & Finance*, 101: 256-269.
- Kuzey, C., & A, Uyar. 2017. Determinants of Sustainability Reporting and its Impact on Firm Value: Evidence from the Emerging Market of Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 143: 27-39.
- Kwakye, T., E, Welbeck, Y, Owusu, & K, Anokye. 2018. Determinants of Intention to Engage in Sustainability Accounting & Reporting (SAR): The Perspective of Professional Accountants. *International Journal of Corporate Social Responsibility: CSR, Sustainability, Ethics and Governance*, 3 (11): 1-13.
- Laskar, N. 2019. Does Sustainability Reporting Enhance Firms Profitability? A Study on Select Companies from India and South Korea. *Indian Journal of Corporate Governance*, 12 (1): 2-20.
- Li, N., A, Toppinen, A, Tuppur, & K, Puumalainen. 2011. Determinants of Sustainability Disclosure in the Global Forest Industry. *EJBO Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 16 (1): 33-40.
- Moon, J. 2004. Government as a Driver of Corporate Social Responsibility. *ICCSR Research*, 20: 1-27.
- Olthuis, B, & K, Oever. 2020. The board of directors and CSR: How does ideological diversity on the board impact CSR?. *Journal of Cleaner Production*, 251, 1-10.
- Park, B., & A, Cave. 2018. Corporate Social Responsibility in International Joint Ventures: Empirical Examinations in South Korea. *International Business Review*, 27 (6): 1213-1228.
- Peters, G., & R, Andrea. 2015. The Association between Sustainability Governance Characteristics and the Assurance of Corporate Sustainability Reports. *A Journal of Practice & Theory*, 34 (1): 163-198.
- Ranjani, M. 2014. Key Drivers of Sustainability Reporting (a Study in Indian Perspective). *Management & Change*, 18 (1): 73-90.
- Rezaee, Z. 2016. Business sustainability research: A theoretical and integrated perspective. *Journal of Accounting Literature*, 36, 48-64.
- Rezaee, Z., M, Alipour., O, Faraji., N, Jamshidi, & M, Ghanbarim. 2020. Environmental Disclosure Quality and Risk-Taking: Moderating

- Effect of Corporate Governance, Sustainability Accounting, Management and Policy Journal, Article in Press , Forthcomming 2020.
- Robinson, R., I, Vodovoz., K, Sullivan., & J, Burns. 2019. Sustainability disclosure goes mainstream, Deloitte Heads Up newsletters, 26(21): 1- 8.
- Rosati, F., & L, Faria, L. 2019. Addressing the SDGs in Sustainability Reports: The Relationship with Institutional Factors. *Journal of Cleaner Production*, 215: 1312-1326.
- Sanchez, I., S, Fernandez, & M, Ferrero. 2019. Female Directors and Dmpression Management in Sustainability Reporting. *International Business Review*, 28 (2): 359-374.
- Selvanathan, P. 2012. Identifying the Key Determinants of Effective Corporate Sustainability Reporting by Malaysian government-linked Companies. DBA thesis, Southern Cross University, Lismore, NSW.
- Shi, G., J, Sun, L, Zhang, & Y, Jin. 2017. Corporate Social Responsibility and Geographic Dispersion. *Journal of Accounting and Public Policy*, 36 (6): 417-428.
- Toni, A., A, Heidi, & T, Anu. 2012. Towards Long-term Foresight for Transport: Envisioning the Finnish Transport System in 2100. *Journal of Foresight*, 14 (3): 191–206.
- Valiente, J., G, Concepcion, & S, Manuel. 2017. Corporate Social Responsibility Drivers and Barriers According to Managers' Perception; Evidence from Spanish Firms. *Sustainability, MDPI, Open Access Journal*, 9 (10): 1-24.
- Visser, D. 2016. Determinants of External Assurance of Sustainability Reporting: A European Analysis, Master Accounting and Control thesis, Radboud University Nijmegen.
- Wuttichindanon, S. 2017. Corporate Social Responsibility Disclosure Choices of Report and its Determinants: Empirical Evidence from Firms Listed on the Stock Exchange of Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38 (2): 156-169.
- Yanez, S., A, Uruburu, A, Moreno, & J, Lumbreras. 2019. The sustainability report as an essential tool for the holistic and strategic vision of higher education institutions. *Journal of Cleaner Production*, 207, 57-66